

Hoe Ik Denk Vragenlijst (HID)

Handleiding

Daniël Brugman, Coralijn N. Nas, Floor van der Velden, Alvaro Q. Barriga, John C. Gibbs,
Granville Bud Potter en Albert K. Liao

Boom test uitgevers

© 2011, Daniël Brugman p/a Boom test uitgevers, Amsterdam

© 2001, Alvaro Q. Barriga, John C. Gibbs, Granville Bud Potter and Albert K. Liao p/a Research Press, Champaign, IL

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van de artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb. 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van artikel 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission from the publisher.

Oorspronkelijke uitgave:

Alvaro Q. Barriga, John C. Gibbs, Granville Bud Potter & Albert K. Liao (2001). *How I Think Manual*. Champaign, IL: Research Press.

Verschenen in combinatie met:

John C. Gibbs, Alvaro Q. Barriga & Granville Bud Potter (2001). *How I Think Questionnaire*. Champaign, IL: Research Press.

Vertaald, bewerkt en voorzien van Nederlands onderzoek door Daniël Brugman, Coralijn N. Nas en Floor van der Velden.

Vormgeving omslag: Eelko van Iersel

Verzorging binnenwerk: image realize

ISBN 978 94 6105 161 5

www.boomtestuitgevers.nl | <https://scoring.boomtestuitgevers.nl>

Inhoud

1 Inleiding	7
1.1 Doel en doelgroep van de <i>Hoe Ik Denk Vragenlijst</i> (HID).....	7
1.2 Theoretische achtergrond.....	7
1.3 Typen cognitieve vertekeningen.....	8
1.4 Beschrijving van de HID.....	9
2 Gebruik van de HID	13
2.1 Aanwijzingen voor afname.....	13
2.2 Berekenen van scores.....	14
2.3 Individueel HID-profiel uitwerken.....	16
2.4 Interpretatie van de scores.....	17
2.5 Evaluatie opvoedkundige of therapeutische vooruitgang.....	18
3 Normering	19
3.1 Beschrijving samenstelling steekproef normgroep.....	19
3.2 Resultaten.....	20
4 Betrouwbaarheid en validiteit	25
4.1 Onderzoek onder delinquente jongeren.....	25
4.2 Onderzoek onder vmbo-scholieren.....	29
4.3 Het meten van cognitieve vertekeningen met items zonder gedragsreferent.....	30
4.4 Interventie en preventie van cognitieve vertekeningen.....	31
Literatuur.....	33
Bijlage: HID.....	37
Over de auteurs.....	39

1 Inleiding

De *Hoe Ik Denk Vragenlijst* (HID) beoogt de mate van zelfbeschermende cognitieve vertekeningen of denkfouten (*self-serving cognitive distortions, cognitive errors*) te meten bij adolescenten. Deze cognitieve vertekeningen houden verband met externaliserend probleemgedrag.

De HID is bruikbaar voor de klinische praktijk en wetenschappelijk onderzoek. In de klinische praktijk is de HID naast andere instrumenten te gebruiken als diagnostisch instrument en als leidraad voor het opzetten en evalueren van pedagogische en (of) therapeutische interventies. In onderzoek kan de HID dienen om externaliserend probleemgedrag te voorspellen en om de effectiviteit te evalueren van preventie- en interventieprogramma's gericht op de vermindering van externaliserend probleemgedrag.

1.1 Doel en doelgroep van de *Hoe Ik Denk Vragenlijst* (HID)

De *Hoe Ik Denk Vragenlijst* (HID) is bedoeld om de cognitieve aspecten te meten van externaliserend probleemgedrag. Door zelfbeschermende cognitieve vertekeningen of denkfouten wordt op onjuiste of bevooroordeelde wijze betekenis toegekend aan ervaringen. Deze onjuiste wijze van betekenisgeving is bepalend voor het externaliserende probleemgedrag en het zelfbeeld. Vier typen cognitieve vertekeningen worden gemeten, namelijk 'zelfcentrering' (egoïstisch en egocentrisch), 'anderen de schuld geven', 'goedpraten/verkeerd benoemen' en 'uitgaan van het ergste'.

De scores in de leeftijdsgroep van 12-18 jaar kunnen worden vergeleken met de scores van de normgroep. Zo kan worden vastgesteld of een persoon zich al dan niet in een risicozone bevindt van de mate van zelfbeschermende cognitieve vertekeningen. Voor scores van individuen die buiten de normgroep vallen, moet een voorbehoud worden gemaakt. Op grond van de beschikbare gegevens lijken de scores van delinquente volwassenen goed vergelijkbaar met die van de delinquente jongeren van de normgroep. Van kinderen beneden de 12 jaar zijn te weinig gegevens beschikbaar om hier een uitspraak over te kunnen doen. Wel is duidelijk dat de cognitieve vertekeningen ook in versterkte mate voorkomen bij kinderen met externaliserende gedragsproblemen en met een vragenlijst gemeten kunnen worden (Van de Bunt, Brugman & Aleva, 2010).

1.2 Theoretische achtergrond

De HID is gebaseerd op het idee dat cognitieve vertekeningen een belangrijke rol spelen in het ontstaan en (of) voortbestaan van externaliserend probleemgedrag. De onjuiste betekenisgeving door cognitieve vertekeningen kan problematische emotionele reacties en gedrag tot gevolg hebben. Zo kan iemand een niet-bedoelde duw tegen zijn arm in een volle bus interpreteren als 'de ander deed dat expres' en een flinke duw teruggeven. De rol van cognitieve vertekeningen is onder-

zoekt in relatie tot zowel internaliserend als externaliserend gedrag. Zelfkleinerende (*self-debasing*) cognitieve vertekeningen houden verband met internaliserend probleemgedrag, terwijl zelfbeschermende (*self-serving*) cognitieve vertekeningen gerelateerd zijn aan externaliserend probleemgedrag (Barriga, Landau, Stinson, Liao & Gibbs, 2000). Het laatste type cognitieve vertekeningen staat in de HID centraal. We hebben ervoor gekozen *self-serving* te vertalen met zelfbeschermend omdat dit bij uitstek de functie van cognitieve vertekeningen tot uitdrukking brengt: het neutraliseren of acceptabel maken van het gedrag voor zichzelf en anderen. Ondanks (of zelfs dankzij) het antisociale gedrag kan men door cognitieve vertekeningen een positief zelfbeeld behouden.

Cognitieve vertekeningen zijn vanuit verschillende theoretische gezichtspunten onderzocht en spelen al lange tijd een centrale rol in het verklaren van antisociaal gedrag (Sykes & Matza, 1957). Cognitieve vertekeningen zouden de persoon beschermen tegen gevoelens van schuld of een negatief zelfbeeld voorafgaand aan, tijdens en/of na het plegen van antisociaal gedrag (Barriga, Gibbs et al., 2001). De aanwezigheid van cognitieve vertekeningen wijst er op dat antisociaal gedrag niet op identieke wijze tot stand komt als andere vaardigheden die in de omgang met anderen worden geleerd (Sykes & Matza, 1957). Veel delinquente jongeren ervaren namelijk gevoelens van schuld en schaamte, hetgeen er op wijst dat zij hun gedrag zien als moreel onjuist. Het geleerde deviante gedrag wordt dus niet geschraagd door deviante waarden van een delinquente subcultuur. Cognitieve vertekeningen zijn noodzakelijk om het gedrag te rechtvaardigen. Het is gebruikelijk om cognitieve vertekeningen te meten door het aanbieden van ambigue sociale situaties. De HID is een van de eerste succesvolle pogingen om cognitieve vertekeningen door middel van een vragenlijst te meten.

1.3 Typen cognitieve vertekeningen

De HID is gebaseerd op het onderscheid in vier typen zelfbeschermende cognitieve vertekeningen (Barriga, Gibbs et al., 2001):

- 1 *Zelfcentrerend* (egoïstisch en egocentrisch). Zodanig belang toekennen aan eigen behoeften, rechten, gevoelens, ideeën en verwachtingen, dat gelegitimeerde behoeften, rechten enzovoort van anderen en ook het eigenbelang op langere termijn, niet of nauwelijks in acht worden genomen.
- 2 *Anderen de schuld geven*. Schuld afschuiven op externe oorzaken, vooral op een ander persoon, een groep of een tijdelijke toestand (bijvoorbeeld onder invloed van alcohol of drugs) of het onjuist toeschrijven van het eigen slachtofferschap of ongelukkig lot aan onschuldige personen.
- 3 *Goedpraten/verkeerd benoemen*. Antisociaal gedrag afschilderen als gedrag dat niet erg is, anderen geen schade toebrengt of zelfs acceptabel of wenselijk is; en (of) in kleinerende of dehumaniserende termen over andere personen praten (bijvoorbeeld 'hij stelde toch niets voor').
- 4 *Uitgaan van het ergste*. Het toekennen van vijandige bedoelingen aan andere personen ('ze deed het met opzet'), het ergste verwachten van een sociale situatie, alsof het onvermijdelijk is; verbeteringen of veranderingen in het eigen gedrag of het gedrag van anderen als onmogelijk beschouwen.

De bovenstaande cognitieve vertekeningen zijn onder te brengen in twee categorieën, namelijk primaire cognitieve vertekeningen (zelfcentrering) en secundaire cognitieve vertekeningen (anderen de schuld geven, goedpraten/verkeerd benoemen, uitgaan van het ergste). Primaire cognitieve vertekeningen zijn egocentrische en egoïstische attitudes en overtuigingen, zoals doen wat je wilt zonder rekening te houden met anderen, of de overtuiging dat jij je niet aan de regels hoeft te houden zoals een ander. Deze cognitieve vertekeningen vormen de drijfveer van antisociaal gedrag. Primaire cognitieve vertekeningen zijn gestoeld op egocentrische en egoïstische neigingen, die vooral voorkomen bij jonge kinderen, maar die eigenlijk in bepaalde mate op alle leeftijden aanwezig zijn. Normaal gesproken neemt egocentrisme af naarmate kinderen ouder worden; een proces dat decentrering wordt genoemd (Gibbs, 2010). Zij leren het gezichtspunt van anderen te onderscheiden van hun eigen gezichtspunt en deze perspectieven te coördineren. Omdat egocentrische neigingen normaliter verminderen met de leeftijd, is het aannemelijk dat er bij jeugdige delinquenten – bij wie dikwijls een verhard egocentrisme kan worden waargenomen – sprake is van een achterstand in de ontwikkeling. Onderzoek heeft aangetoond dat jeugdige delinquenten functioneren op een lager niveau van empathie en moreel oordelen dan hun niet-delinquente leeftijdgenoten (Jolliffe & Farrington, 2004; Stams et al., 2006). Daarmee wordt impliciet ook duidelijk dat zij functioneren op een lager niveau van perspectief nemen, dat voor dat lagere niveau kenmerkend is.

Secundaire cognitieve vertekeningen neutraliseren empathie of schuldgevoelens en reduceren cognitieve dissonantie tussen antisociaal gedrag en de eventuele betekenis daarvan voor het zelfbeeld. Het doel hiervan is het beschermen van het zelfbeeld voor, tijdens en (of) na het plegen van antisociaal gedrag. Zo zou een persoon die een portemonnee van een ander heeft gestolen zich schuldig kunnen gaan voelen. Omdat dit een onaangenaam gevoel is, beschermt een secundaire denkfout als ‘anderen de schuld geven’ de persoon voor schuldgevoelens (‘had hij zijn portemonnee ook niet moeten laten slingeren’). Secundaire cognitieve vertekeningen reduceren dus eigenlijk de stress als gevolg van primaire cognitieve vertekeningen (‘ik mag die portemonnee pakken, hij ligt er om op te rapen’).

1.4 Beschrijving van de HID

De HID bestaat uit 54 items, waarvan er 39 betrekking hebben op de vier typen cognitieve vertekeningen, 8 op ‘onaannemelijke antwoorden’ (*response set*) en 7 een positieve opvulling geven. Deze positieve opvulitems leveren geen score op, maar zijn bedoeld om personen over te halen de hele range van de antwoordschaal te gebruiken en bieden tegenwicht aan de negatieve lading van het grote aantal items voor cognitieve vertekeningen¹.

Alle items worden op een Likert-schaal van 1-6 beantwoord, waarbij 1 geldt als ‘erg mee oneens’ en 6 als ‘erg mee eens’. Voor het kunnen begrijpen van de vragen is een eenvoudige leesvaardigheid vereist (zie tabel 1). Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer tien tot vijftien minuten.

Tabel 1 Leesbaarheidsprofiel HID in vergelijking met andere tekstbronnen

	HID	R. Campert	S. Vestdijk	Hoge Raad
Flesch Reading Ease score (100 = zeer eenvoudig)	82	70	51	24
Aantal maal passieve vorm	4	3	6	5
Zinscomplexiteit (100 is erg complex)	24	29	60	80
Lexicale complexiteit (100 = erg complex)	9	14	23	42
Totaal aantal zinnen	59			
Korte zinnen	41			
Lange zinnen	0			
Eenvoudige zinnen	25			
Grote woorden	43			
Syllaben per woord	1,35			
Woorden per zin	10,74			

De HID bestaat overwegend uit items die zelfbeschermende cognitieve vertekeningen representeren. Elk van deze items vertegenwoordigt een van de vier categorieën van de typologie van Gibbs en Potter, namelijk ‘zelfcentrering’, ‘anderen de schuld geven’, ‘goedpraten/verkeerd benoemen’ of ‘uitgaan van het ergste’. Om een specifiekere betekenis te kunnen geven aan de cognitieve vertekeningen, is elk van deze items ook gekoppeld aan een van de vier typen antisociaal gedrag die het meest voorkomen en ook genoemd worden in de DSM-IV (American Psychiatric Association, 1994) bij de oppositionele opstandige gedragsstoornis (*Oppositional Defiance Disorder*, ODD) en de antisociale gedragsstoornis (*Conduct Disorder*, CD). Het gaat om oppositioneel opstandig gedrag, fysieke agressie, liegen en stelen. Een voorbeeldvraag waarbij de cognitieve vertekening ‘goedpraten/verkeerd benoemen’ gekoppeld is aan het gedrag ‘fysieke agressie’ is ‘Sommige mensen vragen om een pak slaag’.

De items van alle vier categorieën cognitieve vertekeningen zijn gekoppeld aan een van de vier typen antisociaal gedrag. Elke cognitieve vertekening bevat op zijn minst twee en niet meer dan drie items die gekoppeld zijn aan eenzelfde gedragscategorie. De vier categorieën cognitieve vertekeningen en de vier gedragscategorieën vormen samen acht subschalen (zie tabel 2).

Tabel 2 Structuur van de HID: items per type denkfout en gedrag

	Gedragsreferent	Cognitieve vertekeningen			Totaal	
		Zelfcentrering	Anderen de schuld geven	Goedpraten/verkeerd benoemen		Uitgaan van het ergste
Openlijk gedrag	Oppositieel opstandig	37, 42, 54	6, 46	12, 40	2, 18, 29	10
	Fysieke agressie	10, 28	36, 44, 50	5, 19	15, 23, 32	10
Bedekt gedrag	Liegen	3, 52	21, 26	14, 33	8, 49	8
	Stelen	7, 22	11, 25, 39	17, 30, 47	35, 43, 53	11
	Totaal	9	10	9	11	39

Uit de vier subschalen voor gedrag zijn twee samenvattende schalen gevormd. Ten eerste de schaal voor Openlijk gedrag (OP), die samengesteld is uit de schalen voor oppositieel, opstandig gedrag

en fysieke agressie. Deze schaal refereert aan antisociaal gedrag waarbij er (meestal) sprake is van directe confrontatie met een slachtoffer. De schalen liegen en stelen vormen samen de schaal voor BEdekt gedrag (BE). Deze schaal verwijst naar antisociaal gedrag dat meestal niet gekenmerkt wordt door een directe confrontatie met een slachtoffer. Ten slotte vormen de vier subschalen van cognitieve vertekeningen evenals de vier van gedragingen een derde schaal, namelijk de HID-totaalscore.

Om personen de hele breedte van de antwoordschaal te laten gebruiken en tegenwicht te bieden aan de negatieve lading van het grote aantal items voor cognitieve vertekeningen zijn nog twee sets van items aan de vragenlijst toegevoegd. De eerste set items vormt de Onaannemelijke-Antwoordschaal (OA), die bedoeld is om voor hypocriete, incompetent of anderszins onaannemelijke antwoorden te screenen (items 4, 13, 20, 27, 31, 38, 45, 51). Het oneens zijn met stellingen als 'Soms verveel ik me' kan als niet aannemelijk geïnterpreteerd worden en is daarom inaccuraat (volgens Crowne & Marlowe, 1964). Dergelijke onaannemelijke antwoorden kunnen veroorzaakt worden door niet ter zake doende motieven zoals het zoeken van goedkeuring of beloning of juist het vermijden van straf, door onverschilligheid of door cognitieve problemen of taalmoeilijkheden.

Als er sprake is van een ongebruikelijk hoge gemiddelde score op de ware OA-schaal, dan moeten de scores op de schalen voor cognitieve vertekeningen vanwege het mogelijke gebrek aan validiteit voorzichtig geïnterpreteerd worden. In een onderzoekssetting wordt aangeraden in de analyses met behulp van deze ware OA-score te corrigeren ofwel de betrokken individuen buiten beschouwing te laten (Cronbach, 1990). Uit de resultaten van in Nederland uitgevoerd onderzoek blijkt vooralsnog dat er geen reden is om personen met een verdacht hoge score op de ware OA-schaal te verwijderen (Van der Velden, 2010). We komen hier nog op terug.

De tweede set items bestaat uit zogenaamde 'positieve opvullers', ofwel prosociale stellingen zoals 'ik heb veel voor mijn vrienden over' (items 1, 9, 16, 24, 34, 41, 48). Deze items dienen als tegenhanger voor de negatieve lading van de items voor cognitieve vertekeningen en stimuleren de persoon in kwestie gebruik te maken van de hele breedte van de antwoordschaal. Deze items worden niet gescoord (vergelijk noot 1). De items van alle schalen zijn samengevoegd tot één vragenlijst, waarin de items van verschillende schalen bewust met elkaar afgewisseld worden. Het doel hiervan is de aandacht te bevorderen tijdens het invullen.

1 In Nederland is er via de auteur ook een versie van de HID beschikbaar waarbij de 7 positieve opvulitems vervangen zijn door 11 socialewenselijkheidsitems, die dezelfde functie hebben als de positieve opvulitems, maar wel een zinvolle score leveren. Deze versie kan in het bijzonder bruikbaar zijn voor onderzoeksdoeleinden (Van der Velden, 2010). In deze handleiding wordt de oorspronkelijke versie besproken.